

ФЛОРА, ЕКОЛОГІЯ Й ОХОРОНА РОСЛИННОГО СВІТУ
ФЛОРА, ЭКОЛОГИЯ И ОХРАНА РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА
FLORA, ECOLOGY AND PROTECTION OF THE PLANT KINGDOM

УДК 502.7

© О. В. Василюк, Г. О. Коломицев, І. О. Балашов

**СТЕПИ У СКЛАДІ ЛІСОВОГО ФОНДУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ
ОХОРОНИ БІОРИЗНОМАНІТТЯ, ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ**

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

01601, МСП, Київ-30, вул. Б. Хмельницького, 15

e-mail: vasyliuk@gmail.com, g.kolomytsev@gmail.com, igor_balashov@ukr.net

Василюк О. В., Коломицев Г. О., Балашов І. О. Степи у складі лісового фонду Луганської області: значення для охорони біорізноманіття, загрози та перспективи збереження. – Проведено аналіз земель лісового фонду Луганської області на предмет присутності в них степових ділянок. Встановлено, що значну частину цих земель складають степи (10%) та деградовані лісові насадження (14%), де наразі відбувається природне відновлення степового ландшафту. Для цих ділянок виявлено 1915 згадок про знахідки 226 видів включених у охоронні списки.

Ключові слова: степ, лісовий фонд, заліснення, охорона, Луганська область.

Вступ

Ландшафт степової зони в Східній Європі, зокрема і на всій території сучасної Луганської області, первинно складався зі степів на вододілі та з дубових і вільхових лісів у долинах і балках [4, 14]. Лише на найвищих частинах Донецької височини, завдяки підвищеній вологості, подекуди ліси виходили за межі понижень рельєфу [1]. Унаслідок того, що степовий ландшафт домінував у степовій зоні Східної Європи принаймні з кінця міоцену, тут утворилося своєрідне біорізноманіття, що включає багато ендеміків, субендеміків і видів спільних лише зі степами Азії [1, 4, 14]. Проте вже до ХІХ століття більшість степів у Східній Європі була знищена, збереглися лише окремі ізольовані ділянки в деяких заповідних об'єктах, на військових полігонах і на територіях, не придатних для сільськогосподарської діяльності. У межах степової зони України збереглося не більше 4% степів, і навіть з цієї частки більша частина порушена випасанням, сінокосінням і навмисним випалюванням [20]. При цьому абсолютна більшість степових видів виявилася не пристосованою до життя в антропогенно трансформованому середовищі і збереглася лише в цих невеликих за площею ізольованих залишках природних степів. Тож площа, яку займали ці степові види, скоротилося у десятки, подекуди сотні, разів. Така ситуація із степовими видами є значно більш загрозливою, ніж з іншими типами рослинності України, і саме серед степових видів є найбільше таких, що знаходяться на межі зникнення. З 1379 видів тварин і рослин, що занесені до Червоної книги України, 435 (31,5%, 159 видів тварин і 276 видів рослин) мешкає чи зростає лише у степах або повністю залежить від них [14, 16, 17, 20]. Отже саме охорона степів має бути наразі одним з найбільш пріоритетних напрямків охорони природи в Україні. Натомість з 2008 р. ситуація зі степами в Україні значно погіршилась. У зв'язку з вимогами Кіотського протоколу щодо необхідного відсотку лісистості (для зменшення викиду парникових газів) видано Указ Президента України від 04.11.08 № 995/2008 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів і зелених насаджень», відповідно до якого керівництво держави активно працює над збільшенням площі лісонасаджень у всіх регіонах України. В цілому така ініціатива здається цілком позитивною, проте на практиці заліснення значною частиною проходить на ділянках не придатних для сільськогосподарської діяльності, тобто часто саме там де збереглися степи [3, 13, 18-22]. При цьому було показано, що для цілей Кіотського протоколу в степовій зоні лісорозведення на вододілі мають швидше негативне значення, оскільки часто вони швидко деградують і вигорають, випускаючи при цьому в атмосферу вуглець, який вони отримали з ґрунту [3, 22]. Натомість на таких ділянках саме степи набагато краще зв'язують і відкладають вуглець у ґрунт [3, 22]. Тож лісорозведення на місці степів фактично є

недоцільним з будь-якої точки зору. Залісення степових ділянок проводиться без обстеження біологами, а отже і без урахування ризиків для степового біорізноманіття. З цієї причини залісення степів визнано однією з найбільших загроз збереженню рідкісних видів України. У зв'язку з цим видові нариси 121 виду рослин, включених до останнього видання Червоної книги України [17], містять пряму заборону залісення місць зростання даних видів.

Метою нашого дослідження була оцінка перспективних масштабів залісення степових ділянок Луганської області для наукового обґрунтування недоцільності лісорозведення за рахунок степів на території України.

Для нашого дослідження обрана лише одна адміністративна одиниця – Луганська область. Причинами цьому є велика кількість цілих степових ділянок у межах області, заплановані значні обсяги залісення (100,6 тис. га) (Наказ Державного комітету лісового господарства України №371 від 29.12.2008 «Про затвердження показників регіональних нормативів оптимальної лісистості території України») та значний обсяг наявної інформації про поширення рідкісних видів на території області (біля 8000 пунктів знахідок).

Робота є частиною громадського проекту «Степовий кадастр» [2], що впорядковується та накопичується учасниками громадської кампанії «Збережемо українські степи» починаючи з 2010 р. Аспекти, висвітлені в цій публікації, і наступні дослідження також є ілюстрацією можливостей використання доступних даних та інструментів для виявлення локальних загроз збереженню степових екосистем від лісорозведення в степовій зоні.

Матеріал і методи дослідження

Вихідними даними дослідження стали графічні зображення меж земель лісового фонду, матеріали дистанційного зондування Землі (ДЗЗ), супровідна картографічна інформація сервісу Google Earth та відомості про локалізацію знахідок степових видів, включених до охоронних списків. Векторний шар геоданих в ГІС (географічні інформаційні системи) із контурами земель лісового фонду створений нами власноруч шляхом геоприв'язки контурів лісових кварталів за даними лісовпорядкування 2006 р. Маючи на меті дослідження масивних лісонасаджень та проблеми залісення степових ділянок, нами не враховувались лінійні насадження – полезахисні насадження та придорожні лісосмуги, які подекуди також віднесені до земель лісового фонду Луганщини.

Загалом на території Луганської області нами було ідентифіковано та включено до векторного шару 3780 контурів просторово розмежованих ділянок масивних лісонасаджень, земель, переданих під лісорозведення, та байрачних лісів загальною площею 329652 га. Похибка, утворена при перенесенні контурів в ГІС за матеріалами Google Earth, а також не врахування нами при створенні ГІС-даних лінійних лісонасаджень, переданих до лісового фонду, є причиною незначної відмінності отриманих нами даних про площі лісових земель Луганщини відносно офіційних статистичних даних.

Другим етапом робіт став аналіз отриманих даних за допомогою матеріалів ДЗЗ і супутніх картографічних даних, доступних в Google Earth, та диференціація їх на чотири основні групи: а) землі лісового фонду, що дійсно є лісами; б) землі лісового фонду, що реально є степами і не мають ознак залісення; в) землі лісового фонду, що були зайняті штучними лісопосадками, проте значною мірою деградували і прямують до відновлення природного степового ландшафту; г) нещодавно залісені ділянки, що вже не є степовими проте і не є лісом. Аналіз здійснювався візуальним шляхом під час дослідження матеріалів ДЗЗ. Для окремих ділянок здійснювалась верифікація за допомогою порівняння обраного типу класифікації з фотоматеріалами, зібраними авторами під час експедиційних виїздів до Луганщини та матеріалами геоідентифікованої фото бази «Panoramio».

Третім етапом нашого аналізу стало виявлення серед наданих під залісення степів та деградованих лісопосадок місць, для яких наявні відомості про поширення рідкісних видів. До останніх ми відносили види, що занесені до Червоної книги України, Червоного списку Луганської області, додатків Бернської конвенції, Європейського червоного списку та Червоної книги Міжнародного Союзу Охорони Природи. З числа доступних авторам джерел,

переведених в минулому в просторові дані в рамках «Степового кадастру» [2], інформація про знахідки степових видів, що знаходяться під охороною, виявлена для ділянок, на яких розміщено 1083 лісових кварталів (з 44 лісництва 11 лісових господарств області). Загальна кількість згадок видів складає 1915. Відомості про знахідки видів у таких кварталах отримані з 19 літературних і 104 гербарних джерел, а також особистих повідомлень М. Перегрима та О. Надєної. Крім того, певна інформація про поширення рідкісних видів на даних територіях зібрана з результатів всеукраїнських конкурсів юннатських робіт «Вчимось заповідувати» (2005-2009) та «Збережемо степові первоцвіти!» (2010).

Управління картографічними матеріалами, просторовий аналіз, підрахунки площ об'єктів і візуалізацію здійснено в програмі ArcGIS.

Результати та обговорення

У результаті аналізу всі землі лісового фонду Луганської області нами розподілені на 4 групи, для яких розраховані співвідношення у площі (рис. 1). Виявилось, що лісовкриті площі складають 230456,4 га лісового фонду області (70%), степи – 33161,5 га (10%), деградовані лісові насадження – 47170,4 га (14,3%), нещодавно залісенні площі – 18863,4 га (5,7%). Аналогічні розрахунки зроблені також для окремих районів області (табл. 1). Виявлено, що ділянки лісів і деградованих лісів є в усіх районах області, ділянки степів, переданих під залісення, – в усіх районах, крім Кременського району, а ділянки із помітними на знімках ДЗЗ залісеннями останніх років – в усіх, крім Свердловського, Краснодонського та Лутугинського районів.

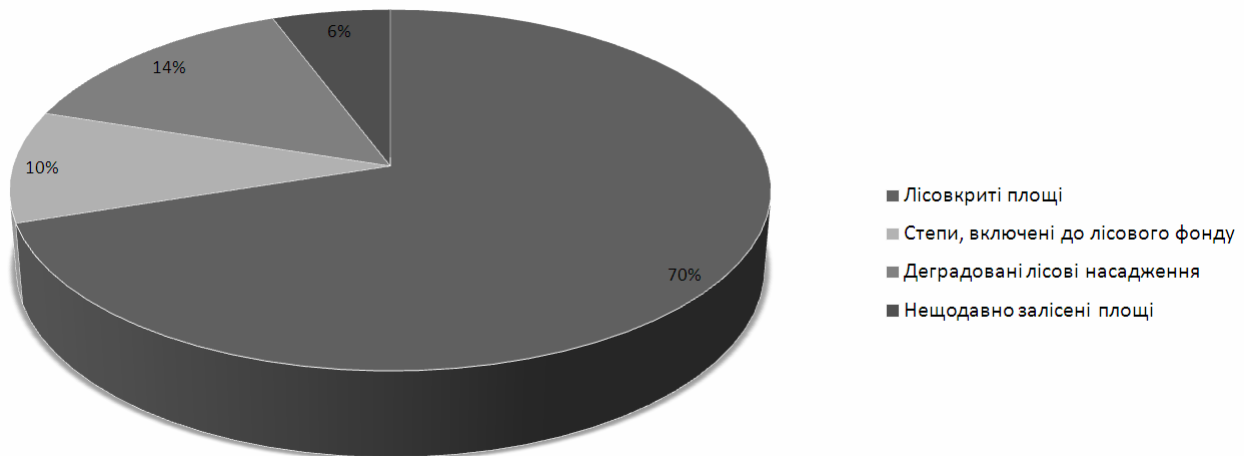

Рис. 1. Розподіл земель лісового фонду Луганської області за результатами аналізу матеріалів ДЗЗ.

При цьому частина суцільних ділянок лісового фонду повністю увійшла до складу конкретної групи, а частина виявилась розбитою на різну кількість фрагментів, приналежних до різних груп. З цього можна зробити висновок, що ділянки лісового фонду Луганщини передавались до його складу у різний час і в різних випадках це були природні байрачні ліси, природні степові ділянки та ділянки агролісів, створених у минулому і не віднесених тоді до земель лісового фонду. Про останнє свідчать не лише історичні факти, а й наявність деградованих штучних лісонасаджень за межами земель лісового фонду, що особливо спостерігається на обширних ділянках Донецького Кряжу в Антрацитівському, Свердловському, Лутугинському та Попаснянському районах.

Деградовані штучні лісові масиви, що втратили зімкнутість крон, імовірно, найближчим часом повністю зруйнуються і перейдуть на етап природного відновлення степового ландшафту. Причинами деградації є група факторів: антропогенні (степові пожежі, викликані підпалюванням трави та стерні; рубка на дрова) та природні (відновлення степової рослинності).

Розподіл земель лісового фонду адміністративних районів Луганської області за результатами аналізу матеріалів ДЗЗ

Райони	Лісовкриті ділянки (га)	Степові ділянки (га)	Деградовані ліси (га)	Новостворені насадження (га)
Старобільський	4643,8	1249,3	201	59,6
Новоайдарський	29437,7	2101,3	2907,3	203,5
Лутугинський	5152,3	773,2	2429,8	0
Слав'яносербський	13594,7	3980,8	1467,9	4,6
Троїцький	3384,2	1998,6	437,9	452,5
Білокуракинський	6800,9	4042,2	517,9	1161,6
Новопсковський	8557,7	1561,8	95,8	159,9
Марківський	5268,2	1697,4	346	148
Міловський	3599,7	1290,5	650,8	118,9
Біловодський	8004,6	1820,8	741,7	123
Станично-Луганський	37349,4	2848,7	1224,8	6946,7
Краснодонський	6601,7	785,7	4636,2	0
Свердловський	2713,7	732,3	5188,3	0
Антрацитівський	16297,7	4429	19772,8	158,1
Перевальський	8968,5	1109,3	3069	7,2
Попасняський	26712,2	1181,5	3676,8	1109,7
Кременський	34925,4	7,9	348,5	8497,1
Сватівський	6882,2	2195,2	86,8	69,9
Всього	228894,6	33805,5	47799,3	19220,3

Природні властивості дерновинних злаків, що складають основу степової екосистеми [4], зумовлюють утворення повсті, яка затримує атмосферні опади біля поверхні ґрунту та сприяє максимально ефективному використанню опадів трав'янистою рослинністю, яка домінує в степу [22]. Таке пристосування сформовано степовою екосистемою в реакцію на кліматичні особливості степового регіону, а саме: рідкісні, проте рясні опади, які зумовлюють необхідність використання атмосферної вологи лише в короткі проміжки часу [6]. Завдяки цій властивості степова кліматична зона формує просторово розділені ділянки степового біому та байрачні ліси, приурочені до зволжених і затінених заглибин ландшафту та долин річок. Співіснування в степовій зоні деревної рослинності та дерновинних злаків на одних ділянках є неможливим, оскільки опади затримуються в повсті і не дістають до коріння дерев, що залягає значно глибше, внаслідок чого деревна рослинність стрімко гине. З цієї причини лісоводи розробляють методики винищування дерновинних злаків у лісопосадках [15] та ретельно позбуваються від них при підготовці лісових ділянок для лісорозведення. Серед таких «бур'янів» В. В. Тарасов та М. А. Альбицька [15] називають усі види ковили, белевалію сарматську, цибулі та інші види, що нині занесені до Червоної книги України. Автори пропонують створювати насадження з щільним пологом лісу, використовувати косіння на галявинах та узліссях і використовувати хімічні засоби «захисту рослин», в даному випадку – знищення степових видів.

У свою чергу, степові злаки не можуть існувати під пологом лісу. Проте після поступового повернення дерновинних злаків до штучних лісопосадок відбувається стрімка деградація останніх та відновлення степової екосистеми. Таким чином, ми припускаємо, що всі деградовані лісонасадження, фрагментарно поширені серед степових масивів, через певний час повернуться до свого природного стану, ставши знову степом. Вже зараз на таких ділянках виявляються степові види, що занесені до Червоної книги України (наприклад, усі

види ковил, пирій ковилолистий тощо) та списків регіонально рідкісних видів. Деякі ділянки наразі деградовані на 100% і повністю повернулись до степового біотопу.

Разом з тим деградовані природні байрачні ліси нами не виявлені. Лише на півночі області (місце переходу степової зони до лісостепу) виявлені ділянки, які мають ознаки формування молодих барачних лісів, наступаючих на лучні степи, але не їх деградації.

Офіційні листи державних установ підтверджують, що багато земель, раніше відданих під заліснення, досі лишаються в незайманому стані. Так, наприклад, відомо що в Перевальському районі Луганщини Перевальське лісництво займає площу 6,9 тис. га, з яких лише 5,4 тис. га вкриті лісом; Чорнухинське лісництво – 4,5 тис. га, з яких покрито лісом лише 3,6 тис. га. (лист Перевальської РДА від 05.12.11 №03-25/3706). Напевно, такі результати підтверджують раціональність збереження степових ділянок у незайманому стані – висаджений ліс на тих територіях з великою вірогідністю може деградувати, звівши нанівець усі зусилля лісорозведення. У зв'язку з цим постає також питання щодо необхідності формування офіційних правил поводження із фрагментами територій лісового фонду, непридатними до лісорозведення, та їх подальшого включення до складу земель природно-заповідного фонду. На сьогоднішній день частка заповідності степів є вкрай низькою. До цього часу нерідко практикується створення «лісових» заповідних територій у степовій зоні та ігнорування потреб охороняти степові ділянки.

Особливої складності на шляху до подальшого аналізу створених нами даних додає наявність обширних площ піщаних арен по лівому березі р. Сіверський Донець. Усі без винятку аренні ділянки входять до складу Кременського, Луганського, Новоайдарського, Сєверодонецького лісомисливських господарств та Станично-Луганського досвідного ЛГ. Загальна площа аренних ділянок, включених до лісового фонду, складає 134377,3 га, тобто 40,8% від загальної площі масивних лісових земель області. Значна частина цих земель зайнята штучними лісонасадженнями (переважно сосновими), що загалом складають 105710,2 га, а відповідно – 46% площі масивних лісовкритих земель області. Решта площі аренних ділянок (21,3% від їх загальної площі), включених до складу земель лісового фонду, переважно перебуває на етапі невдалих спроб створення лісових насаджень і ні степом, ні лісом в повній мірі не є. Лише деякі фрагменти аренних ділянок лишаються збереженими природними піщаними степами. Загальна площа не вкритих лісом аренних земель, для яких важко достовірно визначити їх приналежність до степу або не степу, складає 28667,1 га, що становить 28,9% від загальної площі всіх лісових земель області, не вкритих лісом. Відповідно наявність цього фактору вносить суттєву похибку в можливі статистичні висновки відносно всієї території Луганської області. При подальших дослідженнях і аналітичних підрахунках доцільно диференціювати землі лісового фонду Луганщини в частині арен р. Сіверський Донець та для решти території області.

Нажаль, сьогодні не існує повний масив геоданих щодо контурів територій ПЗФ України і Луганщини зокрема. З цієї причини неможливо зробити точної оцінки площі степових ділянок, що входять до складу ПЗФ у статусі лісових земель. Проте, навіть поверховий аналіз доступних нам контурів ПЗФ свідчить, що таке явище присутнє і потребує більш детального вивчення. Так, наприклад, загальнозоологічний заказник «Лісова Перлина» (Білокуракинський р-н) включає ділянки степів, що числяться у складі кварталів № 2 і 10 Лозно-Олександрівського лісництва Білокуракинського ЛМГ. Ботанічна пам'ятка природи «Співаковський» цілком складається із степової ділянки, але входить до складу ДП «Новоайдарське ЛМГ». «Степові» квартали лісу ДП «Біловодське ЛМГ» входять до складу загально зоологічного заказника «Балка Березова» (Міловський р-н), 5 кварталів ДП «Старобільське ЛМГ» – до складу ботанічної пам'ятки природи «Новобіла» (Новопсковський р-н), ДП «Іванівське ЛМГ» – загальнозоологічні заказники «Іллірійський» (2 квартали) та «Перевальський» (2 квартали), а також ДП «Біловодський ЛМГ» у Біловодському районі – загальнозоологічні заказники «Євсуг-Степове» (50% заказника), «Кононівський» і РЛП «Біловодський» (4 квартали). Крім того, у східній частині загальнозоологічного заказника «Гераськівський» у Марківському районі області виявлено

щойно створений квартал лісонасаджень. Варто загадати також факт заліснення 50 гектарів степу в філіалі Луганського природного заповідника «Трьохізбенський степ» Трьохізбенського лісництва ДП «Луганське ЛМГ» [3].

Виявлено, що деякі степові ділянки лісового фонду є місцями значного скупчення рідкісних степових видів. У межах земель лісового фонду їх виявлено по 30 і більше на ділянці (табл. 2). Всього на таких ділянках зареєстровано 1915 місцезнаходжень 226 рідкісних видів. З них 99 включені до Червоної книги України [17], 22 види включені до Європейського червоного списку, 6 видів – до Червоної книги Міжнародного Союзу Охорони Природи, 12 – до додатків Бернської конвенції і 54 – до Червоного списку Луганської області. Крім того, на території вказаних ділянок зустрічаються види, що не мають охоронних статусів у межах Луганської області, проте охороняються в сусідніх областях. Зокрема, 14 видів мають охоронний статус у межах Харківської області, 34 – у межах Донецької області та 14 – у межах Дніпропетровської області. Вказані списки певною мірою перекриваються, і види в різних випадках знаходяться одночасно в складі 1-5 переліків. Ще 71 вид відноситься до регіонально рідкісних, проте не включений до охоронних списків [7]. У межах включених до складу лісових земель ділянок степу рослинність формує 12 рослинних угруповань, включених до переліку Зеленої книги України (з числа 31 наявного в ній степового угруповання).

При цьому далеко не всі степові ділянки в межах лісового фонду Луганської області ретельно вивчені на предмет присутності на них рідкісних видів тварин і рослин. Напевно, на цих територіях є і багато інших локалітетів рідкісних степових видів, про які нам не відомо.

Така ситуація викликає значне занепокоєння, оскільки, вочевидь, значні площі степових ділянок потрапили до складу лісового фонду після 2008 р. саме з метою заліснення в найближчі роки. Через це у близькому майбутньому абсолютна більшість зі згаданих вище відомих 1915 місцезнаходжень рідкісних видів (а також, непевно, і багатьох інших, про які нам не відомо) буде повністю знищена, оскільки буде втрачено специфічний біотоп, необхідний для збереження цих видів.

Згідно з матеріалами лісовпорядкування 2006 р., що були актуальними на момент появи Указу Президента України від 04.11.08 № 995/2008, у складі лісових земель Луганщини знаходяться 33161,5 га степових ділянок, на яких до цього часу не починались роботи із лісорозведення, що становить 10% від всієї площі лісових земель області. Ця площа становить 5,8% від загальної площі степів Луганщини. Разом з тим, якщо реалізувати наміри щодо створення додаткових лісонасаджень у Луганській області та передати в користування лісгосподарських підприємств ще 100,6 тис. га степів, то частка їх у складі земель лісового фонду зросте до показника 40,6% відносно сучасної площі лісових земель і відповідно до 31,2% від проектної площі земель лісового фонду області. При цьому в складі лісового фонду опиниться 23,2% від всієї площі природних і напівприродних степів області. Зокрема відомо, що в 2010-2011 рр. (тобто після лісовпорядкування 2006 р., за матеріалами якого побудована наша стаття) під заліснення передано 30048 га земель у степовій зоні України, з яких 21% (6310 га) складають землі на території Луганської області [13]. Із цих 30048 га земель у степовій зоні переважають пасовища (38%), кам'яністі землі (25%), яри (13%), малопродуктивна рілля (13%), піщані землі (6%) і сіножаті (5%) [13]. Тобто значною мірою це саме ті території, де збереглися природні степи (кам'яністі землі та яри) або порушені степові ділянки, де проте природний степ може швидко відновитися (пасовища та сіножаті). Такий стан речей ставить під сумнів збереження багатьох регіонально рідкісних і передусім – ендемічних степових видів, ділянки поширення яких переважно не мають охоронного статусу.

Степові види, що підлягають охороні, на землях лісового фонду Луганської області

Державні підприємства	Лісництва	Кількість лісових кварталів	Кількість рідкісних степових видів	Кількість літературних джерел	Кількість гербарних згадок
ДП «Біловодське ЛМГ»	Біловодське	33	85	7	0
	Лозно-Олександрівське	1	7	1	0
	Троїцька	6	8	2	0
	Олексіївське	11	4	3	0
ДП «Білокуракинське ЛМГ»	Білокуракинське	8	6	3	0
ДП «Іванівське ЛМГ»	Чорнухинське	12	7	3	0
	Дяківське	9	26	1	0
	Іванівське	53	46	9	30
	Успенське	2	12	3	6
	Щотівське	6	3	3	0
ДП «Кремінське ЛМГ»	Житлівське	63	7	2	0
	Новокраснянське	92	7	2	0
	Старокраснянське	28	7	2	0
ДП «Луганське ЛМГ»	Миколаївське	22	13	2	17
	Луганське	7	12	6	5
	Славносербське	2	4	2	0
	Трьохізбенське	47	1	1	0
	Перевальське	35	34	7	6
	Стаханівське	12	13	2	1
	Славносербське	17	1	1	0
ДП «Новоайдарське ЛМГ»	Новоайдарське	10	7	4	0
	Ахтирське	2	1	1	0
	Гречишкінське	17	1	1	0
	Піщане	11	1	1	0
ДП «Сватівське ЛМГ»	Сватівське	12	43	4	0
	Містківське	7	9	2	0
ДП «Свердловське ЛМГ»	Ровеньківське	89	61	5	18
	Антрацитівське	62	40	5	16
	Дяківське	28	29	1	0
	Краснодонське	38	5	1	4
	Краснокутське	30	12	1	10
	Оріхівське	81	31	1	0
	Свердловське	5	8	3	3
ДП «Северодонецьке ЛМГ»	Тошківське	12	25	3	1
	Попаснянське	10	13	2	2
	Северодонецьке	30	1	1	0
ДП «Станично-Луганське досвідне ЛМГ»	Піщане	20	9	3	0
	Чугинське	4	1	1	0
	Станично-Луганське	12	6	2	0
	Малинівське	59	33	4	0
	Щастенське	45	10	1	0
ДП «Старобільське ЛМГ»	Білоуцьке	3	9	3	0
	Новопсковське	11	9	4	0
	Старобільське	19	30	5	0
Всього	44	1083	226	19	104

Необхідними заходами щодо збереження степового біотопу та притаманного йому біорізноманіття в Луганській області ми вважаємо:

1. Припинення робіт з лісорозведення на первинно безлісих землях, переданих у користування лісгосподарським підприємствам до обстеження даних ділянок біологами на предмет присутності рідкісних видів; ділянки степів вивести з планів лісорозведення.

2. На виконання вимог Законів України «Про Червону книгу України» та «Про природно-заповідний фонд України» надати ділянкам степового біотопу, на яких виявлені види, включені до Червоної книги України, статусу природно-заповідного фонду. Першочергово необхідно надати природоохоронний статус тим територіям, відносно яких вже підготовлені наукові обґрунтування щодо їх створення. Такими є, наприклад, «Слізаветівський степ» [12], «Мергельний яр» [9], «Добрянські гори» [8], «Ельба» [11], «Білі гори», «Лісне», «Блакитні пагорби», «Перлина Перевальщини», «Алмазне», «Михайлівський каньйон» [10], «Вітрогон», «Балка Журавка», «Картамишські рудопроявлення», «Іллірійське нагір'я», «Анненівське узвишся», «Адріанопільський степ» і «Нагольний Кряж» у Луганській області.

3. Здійснити широкомасштабний огляд біорізноманіття степів області шляхом досліджень на місцевості та обрати ділянки, які потребують охорони з подальшим наданням їм охоронного статусу.

4. Внести зміни в стратегію лісорозведення та, зокрема, приведення її у відповідність до природної кліматично-географічної зональності, тобто перенесення основних обсягів лісорозведення до зони Полісся та Карпат [18], також на відновлення мережі полезахисних лісосмуг замість створення масивних лісових насаджень на степових ділянках [5].

5. Початок відновлення еродованих земель у степовій зоні України за допомогою залуження на виконання Загальнодержавної програми формування національної екомережі України з метою запобігання опустелюванню та збільшення потенційного біотопу для збереження степового біорізноманіття.

Список літератури

1. Бурда Р. И. Антропогенная трансформация флоры / Р. И. Бурда. – К.: Наук. думка, 1991. – 168 с.

2. Василюк А. Первые шаги к созданию «степного кадастра» Украины / А. Василюк // Степной бюллетень. – 2011. – № 32. – С. 13–16.

3. Василюк О. Лісорозведення у степовій зоні України: реалії, обмеження, загрози / О. Василюк, М. Калюжна // Екологія. Право. Людина. – 2009. – № 4–5. – С. 35–48.

4. Лавренко Е. М. Степи Евразии / Е. М. Лавренко, З. В. Карамышева, Р. И. Никулина. – Л.: Наука, 1991. – 146 с.

5. Малюга В. М. Захисні лісові насадження – важливий структурний елемент у формуванні національної екологічної мережі / В. М. Малюга // Лісівництво та агролісомеліорація. – 2011. – Вип.113. – с.150-158.

6. Мордкович В. Г. Степные экосистемы / В. Г. Мордкович. – Новосибирск: Наука, 1982. – 206 с.

7. Остапко В. М. Раритетный флорофонд юго-востока Украины (хорология) / В. М. Остапко. – Донецк: ООО «Лебедь», 2001. – 121 с.

8. Перегрим М. М. Флора та рослинність проектованого заповідного урочища «Добрянські гори» (Луганська область) / М. М. Перегрим // Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва: матер. II міжнар. наук. конф. молодих дослідників. – Умань, 2002. – С. 65–66.

9. Перегрим М. М. Рослинність урочища «Мергельний яр» у місті Луганську, що пропонується до заповідання / М. М. Перегрим // Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва: матер. III міжнар. наук. конф. молодих дослідників. – Біла Церква, 2003. – С. 69–71.

10. *Перегрим М. М.* Нові перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного фонду на Луганщині / М. М. Перегрим // Заповідна справа в Україні. – 2003. – Т. 9, вип. 1. – С. 88–89.
11. *Перегрим М. М.* Флора та рослинність майбутнього заказника «Ельба» у Луганській області / М. М. Перегрим // Теоретичні та прикладні аспекти інтродукції рослин і зеленого будівництва: матер. IV міжнар. наук. конф. молодих дослідників. – Тростянець, 2004. – С. 72–74.
12. *Перегрим М. М.* Рослинність майбутнього заказника «Слізаветівський степ» у Луганській області / М. М. Перегрим // Наукова спадщина академіка М. М. Гришка: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Глухів, 2005. – С. 119–120.
13. *Распоіна С. П.* Аналіз стану земельних ресурсів, прийнятих для залісення (за системою Держлісагенства України) / С. П. Распоіна, А. А. Лісняк // Вісник ХНАУ. Лісове господарство. – 2011. – № 1. – С. 212–215.
14. Рослинність УРСР. Степи, кам'янисті відслонення, піски. – К.: Наук. думка, 1973. – 428 с.
15. *Тарасов В. В.* Сорная растительность молодых лесокультур подзоны настоящих степей и меры борьбы с ней / В. В. Тарасов, М. А. Альбицкая // Вопросы степного лесоразведения и охраны природы. – Днепропетровск, 1977. – С. 86–95.
16. Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
17. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я. П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
18. *Burkovsky O.* Destruction of last Ukrainian grasslands through afforestation / O. Burkovsky, O. Tarasova // 8th European Dry Grassland Meeting. Dry Grassland of Europe: biodiversity, classification, conservation and management. Abstracts & Excursion Guides. – Uman, 2011. – P. 10.
19. *Charles D.* Renewing the Post-Soviet Steppe / D. Charles // Science. – 2010. – Vol. 328. – P. 1225.
20. *Parnikoza I. Yu.* The last Ukrainian steppes face the threat of afforestation / I. Yu. Parnikoza, O. V. Vasiluk // Proceeding of the international conference on Eurasian steppes: Status threats and adaptation to climate change. – IUCN, 2010. – P. 79–81.
21. *Parnikoza I.* Ukrainian steppes: current state and perspectives for protection / I. Parnikoza, A. Vasiluk // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio C. – 2011. – Vol. 66, 1. – P. 23–37.
22. *Wasyluk A.* Realizacja Protokołu z Kioto zagraża stepom Ukrainy / A. Wasyluk, G. Kołomyciew // OIKOS. – 2011. – 1 (54). – S. 16–20.

Василюк А. В., Коломицев Г. А., Балайшів І. А. Степи в составе лесного фонда Луганской области: значение для охраны биоразнообразия, угрозы и перспективы сохранения. – Проведен анализ земель лесного фонда Луганской области на предмет присутствия в них степных участков. Установлено, что значительную часть этих земель составляют степи (10%) и деградировавшие лесные насаждения (14%), где сейчас происходит восстановление степного ландшафта. Для этих участков выявлены 1915 упоминаний про находки 226 видов, включенных в охранные списки.

Ключевые слова: степь, лесной фонд, облесение, охрана, Луганская область.

Vasyliuk A. V., Kolomytsev G. A., Balashov I. A. The steppes in the structure of the Lugansk region forest estate: significance for the protection of biodiversity, threats and perspectives for the preservation. – An analysis of the Lugansk region forest estate lands for the purpose of steppe tracts presence is carried out. It is established that considerable part of these lands is steppes (10%) and degenerative forest stands (14%), where recovery of steppe landscape is taking place. For these areas found 1915 references about finds of 226 species listed in protecting lists.

Key words: steppe, forest estate, deforestation, protection, Lugansk region.